

STUDIA I PRACE
WYDZIAŁU NAUK EKONOMICZNYCH I ZARZĄDZANIA NR 2

MONIKA ROZKRUT
Uniwersytet Szczeciński

SEKTOR USŁUG W POLSCE W UJĘCIU REGIONALNYM

We współczesnej gospodarce sektor usług odgrywa ważną rolę w prawidłowym funkcjonowaniu i rozwoju procesów gospodarczych i społecznych. Pobudza procesy rozwojowe i przyczynia się do powstania nowych miejsc pracy. Oprócz rolnictwa i leśnictwa oraz przemysłu i budownictwa, usługi są trzecim sektorem gospodarki, którego stopień rozwoju jest uznawany za jeden z wykładników postępu. Przechodzeniu gospodarki na coraz wyższe szczeble rozwoju zawsze bowiem towarzyszy wzmożony ich rozwój, który pozytywnie wpływa na wiele kluczowych zjawisk gospodarczych, często zwiększając dynamikę wzrostu gospodarczego. W artykule podjęto próbę oceny potencjału ekonomicznego z podziałem na regiony (województwa) przez zanalizowanie rozwoju sektora usług i zbadanie stopnia zróżnicowania tego rozwoju między regionami. Z racji dość skromnej bazy informacji skupiono się na analizie zatrudnienia w usługach i ocenie stopnia rozwoju tego sektora w regionach Polski, biorąc pod uwagę liczbę podmiotów gospodarki narodowej o profilu usługowym. Podjęto próbę odniesienia otrzymywanych rezultatów do teorii. Istotne jest oparcie się na klasyfikacji wyróżniającej usługi nierynkowe i rynkowe. Jak się okazuje, postulowany w teorii pozytywny wpływ rozwoju usług na stan gospodarki potwierdza się empirycznie tylko w usługach rynkowych, co wydaje się bardzo ważnym problemem z punktu widzenia polityki regionalnej.

Ogólnie rzecz ujmując, usługi nierynkowe są rozdawane na zasadzie bezpłatnych świadczeń przez organy administracji państwowej, instytucje naukowe, finansowe, sprawiedliwości, ochrony porządku publicznego, organizacje polityczne i społeczne. Usługi rynkowe mają określoną cenę i będąc przedmiotem

kupna-sprzedaży, są świadczone ludności indywidualnie i jej gospodarstwom domowym, a także instytucjom i jednostkom gospodarki uspołecznionej bezpośrednio obsługującym ludność.

Ponieważ brakuje szerokiego zbioru informacji na temat sektora usług, za dobry miernik określający stopień jego rozwoju w poszczególnych województwach można uznać liczbę pracujących w sektorze usług przypadających na liczbę pracujących ogółem (tabela 1).

Tabela 1

Struktura pracujących w sektorze usług w regionach Polski w 2004 roku (%)

Województwo	Liczba pracujących w sektorze usług do liczby pracujących ogółem		
	usługi ogółem	usługi rynkowe	usługi nierynkowe
Polska	48,9	26,9	22,0
Dolnośląskie	54,0	28,8	25,2
Kujawsko-pomorskie	45,9	23,3	22,6
Lubelskie	37,4	16,2	21,2
Lubuskie	53,8	27,5	26,4
Łódzkie	43,0	22,0	21,0
Małopolskie	49,9	26,6	23,3
Mazowieckie	58,1	38,0	20,1
Opolskie	46,7	22,4	24,3
Podkarpackie	41,3	19,4	21,9
Podlaskie	39,4	18,8	20,6
Pomorskie	56,5	31,5	25,0
Śląskie	51,9	29,6	22,3
Świętokrzyskie	37,4	17,2	20,2
Warmińsko-mazurskie	49,0	24,5	24,5
Wielkopolskie	43,7	25,5	18,2
Zachodniopomorskie	57,3	29,8	27,5

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych GUS.

Zgodnie z klasyfikacją podaną przez Główny Urząd Statystyczny, informacje o pracujących dotyczą osób wykonujących pracę przynoszącą im zarobek lub dochód, łącznie z rolnictwem indywidualnym. Jak widać, w sześciu województwach, a mianowicie mazowieckim (58,1%), zachodniopomorskim (57,3%), pomorskim (56,5%), dolnośląskim (54,0%), lubuskim (53,8%) i śląskim (51,9%),

wskaźnik liczby pracujących w usługach do pracujących ogółem wynosił powyżej 50%. Porównując ten wskaźnik ze wskaźnikami w krajach wysoko rozwiniętych, w których pracą usługową trudni się obecnie około 60–70% ogółu czynnych zawodowo, można stwierdzić, że sytuacja w wymienionych województwach nie odbiega zbyt od panującej w krajach rozwiniętych. Najgorzej pod tym względem wypadły województwa: świętokrzyskie (37,4%), lubelskie (37,4%), i podlaskie (39,4%).

Relacje między regionami były nieco odmienne, gdy wzięto pod uwagę udział pracujących w sektorze usług nierynkowych w liczbie zatrudnionych ogółem. Wówczas najkorzystniejszy wskaźnik osiągnęło nie województwo mazowieckie (20,1%), ale zachodniopomorskie (27,5%). Wysokie wskaźniki określające liczbę pracujących ogółem do pracujących w sektorze usług nierynkowych odnotowały takie województwa jak lubuskie (26,4%), dolnośląskie (25,2%), pomorskie (25,0%) i dwa, które pojawiają się w klasyfikacji po raz pierwszy: warmińsko-mazurskie (24,5%) i opolskie (24,3%). Może też dziwić relatywnie niski poziom tego wskaźnika w województwie wielkopolskim (18,2%).

Głównym czynnikiem determinującym liczbę firm o charakterze usługowym w regionie jest przede wszystkim poziom jego rozwoju. Ponieważ poszczególne województwa mają niejednakowe warunki, zatem prezentują różny poziom rozwoju społeczno-gospodarczego. Czynnikiem ten wpływa na popyt zgłaszany przez gospodarstwa domowe na usługi. Usługi, będące nieprzenośnych przestrzennie, są zdeterminowane głównie zapotrzebowaniem występującym lokalnie. Warto zatem przyjrzeć się zróżnicowaniu regionów pod względem usług.

Zróżnicowanie między regionami mierzone empirycznym obszarem zmienności cech jest znacznie bardziej wyraziste w usługach rynkowych. Wartość empirycznego obszaru zmienności dla pracujących w usługach rynkowych wynosi 11%, dla usług nierynkowych – niecałe 5%. Mniejsze zróżnicowanie między regionami pod względem usług nierynkowych może wskazywać na oddziaływanie polityki państwa i funkcji jaką mają pełnić województwa. Większym zróżnicowaniem charakteryzował się wskaźnik w sektorze usług rynkowych. Może to świadczyć o barierach popytowych w poszczególnych regionach lub niewykorzystanych możliwościach potencjałów gospodarczych.

Ocenę stopnia rozwoju sektora usług w regionach Polski może uzupełnić liczba podmiotów gospodarki narodowej o profilu usługowym zarejestrowana w systemie Regon. Ważnym miernikiem rozwoju gospodarczego jest stopień ser-

wycyzacji gospodarki, i aby z tego punktu widzenia ocenić stopień rozwoju poszczególnych województw, nie wystarczy przeprowadzić analizę liczby podmiotów o profilu usługowym, która jest zdeterminowana także liczbą ludności w poszczególnych województwach. Obliczono zatem dodatkowo udziały liczby podmiotów o profilu usługowym w ogólnej liczbie podmiotów gospodarczych oraz wskaźniki nasycenia firmami usługowymi – zdefiniowane poniżej – dla poszczególnych województw w 2004 roku.

Wskaźnik nasycenia firmami usługowymi w województwie, który mówi ile osób przypada w niej na jeden podmiot o charakterze usługowym, można zapisać następującym wzorem:

$$W_N = \frac{L_L}{L_{FU}},$$

gdzie:

W_N – wskaźnik nasycenia podmiotami o charakterze usługowym w województwie,

L_L – ogólna liczba ludności województwa,

L_{FU} – liczba podmiotów usługowych w analizowanym województwie.

Wskaźnik ten ma charakter destymulacyjny, czyli pożądane są jego niskie wartości.

Podstawowe informacje o liczbie podmiotów gospodarki narodowej funkcjonujących w sektorze usług w 2004 roku z podziałem na województwa przedstawiono w tabeli 2. Jak widać, największa koncentracja zarejestrowanych podmiotów gospodarki narodowej w sferze usług wystąpiła w województwach: mazowieckim, w którym zarejestrowano 16,48% ogółu podmiotów funkcjonujących w tym sektorze w kraju i w śląskim, w którym zarejestrowano 12,24% ogółu podmiotów. Na dalszych miejscach uplasowały się województwa: wielkopolskie (8,96%), dolnośląskie (8,72%) i małopolskie (7,89%). Najmniejszym udziałem podmiotów świadczących usługi w podmiotach w dziale usług kraju charakteryzowały się województwa: opolskie, lubuskie, podlaskie i świętokrzyskie, w których udział ten nie przekraczał 3%.

Tabela 2

Podmioty gospodarki narodowej w województwach Polski w 2004 roku¹

Województwo	Liczba podmiotów ogółem	Liczba podmiotów w sektorze usług	Udział podmiotów w sektorze usług w podmiotach ogółem (%)	Udział podmiotów usługowych z województwa w liczbie podmiotów usługowych w Polsce (%)	Wskaźnik nasycenia firmami usługowymi
Polska	3 576 830	2 752 347	76,9	100,00	13,9
Dolnośląskie	304 474	240 046	78,8	8,72	12,1
Kujawsko-pomorskie	185 175	142 894	77,2	5,19	14,5
Lubelskie	149 478	118 067	79,0	4,29	18,5
Lubuskie	99 031	78 433	79,2	2,85	12,9
Łódzkie	244 715	182 857	74,7	6,64	14,2
Małopolskie	288 773	217 033	75,2	7,89	15,0
Mazowieckie	585 529	453 627	77,5	16,48	11,3
Opolskie	88 422	67 481	76,3	2,45	15,6
Podkarpackie	139 545	107 609	77,1	3,91	19,5
Podlaskie	90 982	69 198	76,1	2,51	17,4
Pomorskie	223 046	167 944	75,3	6,10	13,1
Śląskie	429 173	336 772	78,5	12,24	14,0
Świętokrzyskie	103 116	80 235	77,8	2,92	16,1
Warmińsko-mazurskie	108 910	84 635	77,7	3,08	16,9
Wielkopolskie	334 505	246 483	73,7	8,96	13,7
Zachodniopomorskie	201 956	159 033	78,7	5,78	10,7

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych GUS.

Rozpatrując udział podmiotów w sektorze usług w podmiotach ogółem zarejestrowanych w systemie Regon, zaobserwowano, że w poszczególnych województwach nie było zbyt dużych różnic. W roku 2004 w większości woje-

¹ Zgodnie z Polską Klasyfikacją Danych (PKD), która została wprowadzona Rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 20 stycznia 2004 r., dane o liczbie podmiotów w sektorze usług dotyczą następujących sekcji: „Handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodów, motocykli oraz artykułów użytku osobistego i domowego; Hotele i restauracje; Transport, gospodarka magazynowa i łączność; Pośrednictwo finansowe; Obsługa nieruchomości, wynajem i usługi związane z prowadzeniem działalności gospodarczej; Administracja publiczna i obrona narodowa; Obowiązkowe ubezpieczenie społeczne i powszechne ubezpieczenie zdrowotne; Edukacja; Ochrona zdrowia i pomoc społeczna; Działalność usługowa komunalna, społeczna i indywidualna, pozostała; Gospodarstwa domowe zatrudniające pracowników”.

wództw w Polsce udział ten był wyższy od przeciętnej w kraju, wynoszącej 76,9%.

Najkorzystniejsza sytuacja, biorąc pod uwagę wskaźnik nasycenia podmiotami o charakterze usługowym, informującym o dostępności usług dla ludności, jest w województwach: zachodniopomorskim, w którym liczba ludności przypadająca na jeden podmiot o charakterze usługowym wynosiła około 11 osób, mazowieckim (około 11 osób) i dolnośląskim (12 osób), a najmniej korzystna w województwach: podkarpackim, lubelskim, podlaskim, warmińsko-mazurskim i świętokrzyskim, w których liczba ludności przypadająca na jedną firmę o profilu usługowym przekraczała 16 osób.

Na podstawie zebranych danych statystycznych pogrupowano województwa za pomocą metody *k*-średnich. W procesie tym uwzględniono następujące zmienne: udział zatrudnionych w usługach rynkowych, udział zatrudnionych w usługach nierynkowych, udział podmiotów gospodarczych z sektora usług oraz wskaźnik nasycenia firmami usługowymi. Wyniki grupowania przedstawiono w tabeli 3.

Tabela 3

Wyniki grupowania województw

Grupa	Województwa
1	dolnośląskie, mazowieckie, zachodniopomorskie
2	małopolskie, opolskie, świętokrzyskie, warmińsko-mazurskie
3	lubelskie, podkarpackie, podlaskie
4	kujawsko-pomorskie, lubuskie, łódzkie, pomorskie, śląskie, wielkopolskie

Źródło: obliczenia własne.

Pierwsza grupa (zgodnie z numeracją z tabeli 3) charakteryzowała się najniższą średnią liczbą osób przypadającą na jedną firmę usługową (11,4), najwyższym średnim udziałem zatrudnienia w usługach rynkowych (32,2%) i nierynkowych (24,3%, choć tu różnice były niewielkie) oraz najwyższym średnim udziałem podmiotów z sektora usług. Na przeciwnym biegunie rozwoju znalazła się trzecia grupa, charakteryzująca się najmniej korzystnymi wartościami średnich dla trzech spośród czterech analizowanych zmiennych (minimalnie lepsza okazała się pod względem udziału podmiotów z sektora usług). Otrzymane grupy wydają się podobne nie tylko pod względem uwzględnionych zmiennych.

Choć grupowanie oparto na danych charakteryzujących sferę usług, to widać, że rozwój usług był skorelowany także z rozwojem gospodarczym. Potwierdza to wysoki współczynnik korelacji liniowej między wartością produktu krajowego brutto *per capita* w województwach a udziałem zatrudnionych w usługach rynkowych (0,86). Znacząca była również wysoka ujemna korelacja PKB *per capita* ze wskaźnikiem nasycenia podmiotami usługowymi (-0,83). Związki te potwierdzają, że stan rozwoju sektora usług może być indykatorem stopnia rozwoju gospodarczego w ogóle, w tym także stopnia zaawansowania reform gospodarczych. Województwami o najsłabszym rozwoju sektora usług były województwa wschodnie.

Otrzymane wyniki potwierdzają, że głównym elementem polityki ekonomicznej państwa powinno być wspieranie działalności usługowej jako ważnego sektora gospodarki narodowej, który w przyszłości może być źródłem pokaźnych dochodów państwa i społeczeństwa, a tym samym pozytywnie wpływać na rynek pracy. Mając na uwadze, że w krajach wysoko rozwiniętych – w tym w krajach Unii Europejskiej – sektor usług ma bardzo duży udział w strukturze pracujących, można stwierdzić, że przed regionami stoją duże szanse i możliwości dalszego rozwoju tego sektora. Wspieranie jego rozwoju powinno być jednym z priorytetów nie tylko regionalnej polityki.

Literatura

1. Daszkowska M.: *Usługi. Produkcja, rynek, marketing*. PWN, Warszawa 1998.
2. Olearnik J.: *Funkcjonowanie i rozwój sfery usług w Polsce*. Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu nr 177. Wrocław 1981.
4. Rozkrut M.: *Dynamika zmian relatywnego poziomu rozwoju gmin województwa szczecińskiego w latach 1992–1998*. Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu nr 1022. Wrocław 2004.
5. Styś A.: *Rynek usług w ujęciu przestrzennym*. PWN, Warszawa 1997.
3. *Poziom życia w Polsce i krajach Unii Europejskiej*. Red. A. Zeliaś. PWE, Warszawa 2004.

REGIONAL ANALYSIS OF SERVICE SECTOR IN POLAND**Summary**

The paper presents research on service sector in Poland, Services are very important from the point of view of economic development and may be considered as one of its indicators. This seems to be confirmed by the analysis of the data, as their importance in regional economy increases systematically, and significant correlation with GDP data is revealed. The author analyzes development of service sector in regions and the level of spatial dispersion.

Translated by Dominik Rozkrut